

Загурська-Антонюк Вікторія

*доктор наук з державного управління, доцент,
Державний університет «Житомирська політехніка»*

Загурський Володимир

*аспірант
Державний університет «Житомирська політехніка»*

**Транзитивність політичної свідомості українців
в умовах російсько-української війни**

Анотація. В умовах повномасштабної війни росії проти України питання формування політичної свідомості набуває особливої актуальності. Демократизація суспільства пов'язана зі змінами в політичній свідомості і є її важливою та необхідною умовою. Складні соціально-політичні, економічні та міжнародні проблеми вимагають від громадян вміння розуміти та аналізувати реальність і процеси, що відбуваються в суспільстві. Події та загрози, які постали перед сучасною Україною в умовах війни, призводять до зміни політичних поглядів та установок у переважної більшості громадян, що забезпечує транзитивність політичної свідомості українців.

Ключові слова: амбівалентність; військова агресія; громадська думка; повномасштабне вторгнення; політична культура; політична свідомість; політична участь; транзитивність політичної свідомості.

Актуальність теми. Політична свідомість громадян є ключовим фактором формування демократичного суспільства та ухвалення виважених політичних рішень. Політична свідомість може сприяти підвищенню освітнього рівня громадян та забезпечити більш об'єктивне сприйняття політичних процесів і подій, а сформовані цінності та знання стають орієнтиром для особистості та проявляються у відповідних формах політичної участі, які сприяють стабілізації чи дестабілізації суспільства, мовних уявлень і норм, а також відображає тип політичної системи, соціально-економічні та культурні умови життя суспільства. Політична свідомість українців зазнала незворотних трансформацій, під впливом непередбачуваних та масштабних загроз, внаслідок російської агресивної інвазії. Повномасштабна війна, яку розпочала проти України росія, достеменно змінила життя нашої країни і кожного її громадянина, адже військова агресія принесла великі людські втрати, руйнування інфраструктури, змусила багатьох українців мігрувати, стати біженцями. Перед українською державою постали найскладніші виклики й загрози, проте основною ознакою сучасного стану суспільства стала його консолідація, єднання українців, щоб протистояти ворогу, у прагненні перемогти і мати шанс на повоєнне відродження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Різноманітні аспекти формування політичної свідомості, у контексті розвитку культури, розглядали у своїх працях такі учені, як О.Кулеба, М.Морарь, О.Рудакевич, Ю.Шайгородський, Н.Єфтені, Н.Новікова, Є.Ткачук. Досліджуючи політичну культуру та свідомість, автори неодноразово звертали увагу на їх значення у політичному житті країни, а також у формуванні іміджу окремих інститутів політичного життя суспільства. З позицій трансформації та зміни форм, політичну свідомість досліджували О.Венгер, С.Матвієнків, М.Михальченко, О.Постол, І.Чорна та інші.

Метою статті є виявлення та аналіз особливостей формування політичної свідомості в українському суспільстві в умовах повномасштабної війни, а також впливу різноманітних чинників на трансформацію й транзитивність політичної свідомості.

Викладення основного матеріалу. У сучасних дослідженнях масова політична свідомість розглядається, насамперед, як невід'ємний елемент соціально-політичної реальності, а політична свідомість особистості представлена як складне явище, яке не повинно відображати політичну реальність сьогодення, а має бути спрямоване на формування політичного мислення та його вдосконалення у майбутньому.

Політична свідомість – це складова частина світоглядної орієнтації людини, що відображає її уявлення про політичну систему, роль держави та громадян у суспільстві, права та обов'язки людини в політичному житті. На політичну свідомість впливають різні чинники, такі як: соціальне середовище, освіта, засоби масової інформації, політичний досвід, історична пам'ять. Саме рівень розвитку політичної свідомості визначає

поведінку людини у політичному житті, її ставлення до державної влади, політичних партій, громадських рухів та інших явищ, процесів політичного буття. Вільний розвиток політичної свідомості є важливою ознакою демократизованого суспільства. Адже під впливом політичної свідомості розвивається громадянська свідомість та трансформується громадська думка, а під час розвитку даних процесів вирішуються важливі політичні проблеми [4, с. 76].

Кожна свідома особистість має власну політичну позицію, сповідує відповідну ідеологію, які формуються на основі її життєвого досвіду та оточення, що визначає її політичну свідомість та суспільно-політичну поведінку – як ставлення до державної влади, політичних партій, громадських рухів тощо. Як правило, людина із розвиненою політичною свідомістю є активним учасником політичного життя, який бере участь у вирішенні проблем в політиці.

На думку Матвієнків С., «Сутність політичної свідомості – це результат і процес засвоєння політичної реальності з урахуванням соціальних інтересів людей. Зміст – політичні ідеї, теорії, погляди, інтереси, настрої, почуття. Специфіка – високий ступінь відбиття соціальних інтересів; активний вплив на інші форми суспільної свідомості» [4, с. 58].

Таблиця 1

Умови виникнення та шляхи формування політичної свідомості

Умови виникнення політичної свідомості	Шляхи формування політичної свідомості
Усвідомлення людиною своєї належності, групової ідентичності.	Критичне осмислення соціально-політичної дійсності, поступова раціоналізація чуттєвих уявлень людей, узагальнення наявної інформації.
Розуміння неможливості реалізації своїх групових інтересів без вступу в певні відносини з політичною владою.	Усвідомлення мети партійного або політичного руху, приєднання до оцінки й норм вже сформованої громадянської поведінки.
З'ясування людиною своєї належності до певних політичних позицій, усвідомлення свого громадянського статусу, наділеного правами, свободами, можливостями впливати на владу.	Емоційне залучення до віри у справедливість тих чи інших політичних ідеалів.

Джерело: складено авторами на основі [4]

Сучасні суспільства є інформатизовано-технологізованими, що надає можливості для розвитку, але й породжує нові виклики, що ускладнюють забезпечення якості та достовірності у поширенні інформації, ідей, пропаганди, які безумовно впливають на формування політичної свідомості громадян. На думку дослідниць О.Венгер, О.Постол, «політична свідомість громадян є ключовим фактором у формуванні демократичного суспільства та прийнятті обґрунтованих політичних рішень. Усвідомлення значимості елементу політичної свідомості може допомогти підвищити рівень освіченості громадян та забезпечити більш об'єктивне сприйняття політичних процесів та подій» [1, с. 97].

Таким чином, сучасна українська політична свідомість формується під впливом різноманітних факторів, таких як: освіта, всеосяжність мас-медіа й соціальних мереж, а також особистого досвіду. Роль політичних еліт і груп інтересів у формуванні громадської думки також стала більш помітною, оскільки вони використовують складні PR-технології та пропаганду, щоб спрямувати громадську думку на свою користь. В цілому, у процесі формування політичної свідомості простежується постійна боротьба між тими, хто прагне просувати демократію та соціальну справедливість, і тими, хто прагне зберегти владу та привілеї. Здатність людей розвивати критичну та поінформовану політичну свідомість залишається надзвичайно важливою для розвиненої демократії та справедливого суспільства. Отже, політична діяльність є інструментом, що допомагає формувати політичну свідомість, завдяки цьому в майбутньому можна реалізовувати будь-які політичні стратегії інформування громадян та керування громадською думкою [4].

Трансформація політичної свідомості є сталим процесом у розвитку суспільства, а головними причинами, що впливають на трансформаційні процеси, можуть бути:

- зміни соціально-економічних умов;
- політична криза;
- розвиток новітніх технологій;
- перебудова політичних систем;
- зростання глобалізації та інтернаціоналізації;
- зміни демографічної структури населення;

- зміна геополітичних полюсів домінування.

Трансформація може стосуватися зміни структури, що супроводжується істотною модифікацією всієї мережі взаємозв'язків її елементів, і зміну функцій з важливою модифікацією в діях системи. Загалом, усі події та процеси у житті впливають на політичну свідомість, а результатом цього є побудова нових уявлень не лише про політику, а й розвиток світу, в цілому. Тому можна виділити кілька основних факторів, які впливають на формування та зміни політичної свідомості:

- 1) по-перше, освіта та інформаційні ресурси, з яких отримуються знання й інформація про власну політичну систему, історію, а також культуру власної країни, про світові тенденції та політику, що може сприяти усвідомленню політичних подій та ухвалення обґрунтованих рішень;
- 2) по-друге, вплив ЗМІ, завдяки яким можемо отримувати актуальну інформацію про події, що відбуваються як у своїй державі, так і на міжнародній арені;
- 3) по-третє, політична участь громадян у вирішенні державних питань та участь у демократичних процедурах (виборах, референдумах), що вказує на важливість впливу особи на політичний процес;
- 4) по-четверте, діяльність громадських організацій та активістів, що забезпечує вплив на політичну ситуацію та захист своїх прав та інтересів.

Одним із позитивних аспектів трансформації політичної свідомості є реальний вплив на розвиток демократії у державі, адже громадяни стають активними, отримуючи право впливати на державні рішення та участь людей у політичному житті, зокрема, в виборах та референдумах, а це спричиняє зміцнення демократичних інститутів, що, в свою чергу, сприяє більш ефективному функціонуванню держави – така модель розвитку політичної свідомості була притаманна на етапі державотворення у незалежній Україні (від 90-х рр. ХХ ст. до 2013 р.). Очевидно, що разом з позитивними наслідками, з'являються часто і негативні, такі як загострення певних політичних конфліктів між різними ідейними блоками в державі, а нові політичні рухи та партії можуть використовувати популістські методи для залучення підтримки радикальних груп, що найчастіше призводить до протестів, бунтів та насильства – саме така модель політичної свідомості громадян проявилася під час Революції Гідності.

Однією із ключових проблем, у становленні політичної свідомості українців у незалежній державі, була невизначеність цінностей або визнання рівноцінними прямо протилежних ціннісних орієнтацій, що проявлялося, як амбівалентність, яка «виявляється в орієнтації на взаємовиключні цінності та норми, у суперечливому поєднанні демократичних цілей і тоталітарних засобів їхньої реалізації. Людина, наділена амбівалентною свідомістю, здатна одночасно виступати за інтеграцію до ЄС, але разом із Росією; за вільний ринок, але з усіма «соціальними 200 гарантіями». Можна констатувати, що амбівалентність української людини проявляється у спроможності об'єкта одночасно дотримуватись протилежних поглядів щодо соціально-політичних орієнтирів розвитку суспільства, у паралельній орієнтації особи на взаємовиключні цінності. Спостерігається поєднання протилежних цінностей і норм: з одного боку – вимога демократичних свобод, а з іншого – схвалення недемократичних методів вирішення суспільних проблем. Звучить підтримка ринкових відносин, а на противагу – вимога соціальної рівності. Це свідчить про певну роздвоєність політичної свідомості громадян і про дефіцит політичної культури» [5, с. 182].

У процесі дослідження питання політичної ідентифікації частина дослідників звертала увагу на досить низький рівень консолідації та ідентифікації сучасної української масової політичної свідомості, що виявлялося у «свідомості громадян України взагалі не притаманне відчуття національної єдності, необхідності міцного єднання всіх членів громади задля забезпечення власної безпеки і добробуту, ...а ментальність українців характеризує така риса, як анархічний індивідуалізм, який проявляється в різних формах спрямувань до особистої свободи без необхідного прагнення до державності й за відсутності дисципліни і організованості» [3, с. 16]. Таким чином, вказані вище негативні прояви у розвитку політичної свідомості, поєднуючись «призвели до так званої «кризи ідентичності», яка є однією з криз політичного розвитку і має свої наслідки. Кризи політичного розвитку, як явище, притаманне транзитним країнам, завжди мають системний характер і, відповідно, їх наслідки деформують функції держави та негативно впливають на траєкторію розвитку країни. Одним з найбільш чутливих питань для суспільства є криза ідентичності, яка є кризою всієї соціокультурної сфери. В Україні вона має низку причин, але насамперед пов'язана з так званим «потрійним переходом» – до державної незалежності, до ринкової економіки та до ліберальної демократії» [1, с. 98].

Очевидно, що рано чи пізно, зрушення щодо подолання негативних проявів у політичній свідомості українців мало відбутися, з метою становлення конструктивної громадянської політичної свідомості, спираючись на такі аспекти:

- «1) формування і еволюцію офіційної державницької ідеології, яка є результатом потреби подолання історико-культурної розколотості, узгодження реалій сучасності та традицій і покликана примирити минуле і сьогодення, консолідувати суспільство, окресливши одночасно найперспективніші шляхи у майбутнє;

2) необхідність відродження й утвердження в свідомості людей політичних і соціально-моральних цінностей, насамперед, ідеї свободи і гідності особистості, патріотизму, політичної рівності і особистої та громадянської відповідальності;

3) перебудову і становлення адекватної політичної системи через запровадження пропорційної виборчої системи, що забезпечить більшу прозорість і відповідальність владних структур, сприятиме структуризації соціуму, стимулюватиме громадянську активність та політичну участь;

4) здійснення радикальних змін у способах політичної діяльності, забезпечення їх високого професіоналізму, гуманізму і демократизму, формування культури міжнаціонального та міжетнічного спілкування;

5) створення ефективної системи політичної освіти, спроможної дати громадянам політичні знання про закони, закономірності, тенденції розвитку та формування політичних відносин» [4, с. 95].

На шляху українського державотворення було багато етапів, але особливістю сучасного етапу боротьби за незалежність і суверенітет власної держави, нинішнього періоду державотворення, є згуртованість суспільства. Сучасний етап державотворення ознаменувався єднанням навколо не лише загальнолюдських цінностей, але й демократичних засад – життя людини, свободи, рівності та гуманізму, поваги та гідності, що є якісно необхідними трансформаціями, проте в умовах надзвичайного стану – війни.

Із початком широкомасштабного російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року гостро постало питання: бути чи не бути українській державності, українській нації. Не зважаючи на весь трагізм ситуації, коли українські громадяни вперше за останні майже 80 років опинилися в епіцентрі військового протистояння, певну розгубленість, глибоку морально-психологічну травму, що пов'язувалося з втратою базових засад безпеки людини, масовими людськими жертвами, вони виявилися здатними до небаченої мобілізації своїх ресурсів на відсіч агресору, перетворення країни у «єдиний військовий табір». Вирішальну роль у цьому відіграла успішна розбудова Української держави, яка відзначила у 2021 р. своє тридцятиріччя, високий рівень консолідації та солідарності українського народу, утвердження української ідентичності та соборності, розуміння того, що у смертельному двобої запорукою перемоги можуть бути лише спільні дії всього суспільства [1].

До найбільш суттєвих змін, які відбулися у політичній свідомості українців, стала консолідація навколо інституту громадянського суспільства, а саме:

- по-перше, коли Україна опинилася у критичній ситуації, стала зоною гуманітарної катастрофи і у державі не вистачало ресурсів, кадрового забезпечення, інституційних можливостей для здійснення всіх необхідних заходів щодо захисту країни, забезпечення потреб мільйонів громадян, які опинилися у небезпеці, у розв'язанні цієї нагальної потреби взяли активну участь інститути громадянського суспільства. З одного боку це знайшло вияв у стрибкоподібному розвитку самоорганізації суспільства, що сприяло утвердженню нового алгоритму взаємодії між владою і громадянським суспільством та його інститутами – остаточного переходу від формату конкуренції / домінування до плідної взаємодії, а з іншого боку, ці якісні зміни базувалися на законодавчій базі України, розробленій в останні десятиріччя. Оперативно вносилися зміни під час війни до стратегічно важливих юридичних документів, таких як: «Концепція сприяння органам виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» (від 2007 р.); Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (від 2015 р.); Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (від 2014 р.). Таким чином, інститутам громадянського суспільства делегувалися повноваження державних органів влади, здійснення громадського контролю, що дало можливість унормувати конституційну правосуб'єктність інститутів громадянського суспільства, спростити їхню реєстрацію, зняти бюрократичні перепони у їхній діяльності;

- по-друге, важливим процесом стало розгортання громадської самоорганізації, передусім волонтерського руху, що стосується розширення суспільної бази та мережі волонтерських організацій, які надавали гуманітарну допомогу населенню та ЗСУ, що значно зміцнило авторитет і підтримку волонтерів у суспільстві;

- по-третє, зміни відбулися у блогосфері України, коли значна кількість блогерів-волонтерів перейшли з розважального формату у ідеологічний, виконуючи за власною ініціативою помітну роль у протидії ворожій пропаганді, що сприяло зростанню їхньої популярності та підтримки з боку суспільства, перетворювало на осіб, причетних до формування громадської думки.

Таким чином, громадянське суспільство і його інститути перетворилися на помітний чинник суспільно-політичного життя, який оперує значними ресурсами, а його безпосередні учасники, представники різноманітних соціальних груп, володіють відповідними символічним, соціальним та репутаційним капіталами, що вказує на високу ймовірність зміни звичних каналів рекрутування політичної еліти, істотно посиливши роль каналу рекрутування політичної еліти України з громадянського сектору. На думку У.

Хоффман-Ланге, після завершення війни в Україні процес елітотворення буде відбуватися у форматі «трансформації політичної еліти», що передбачає складний процес як оновлення / циркуляції політичної еліти у провідних політичних і неполітичних інститутах, так і зміну балансу сил між цими інститутами [6].

Війна незворотно вплинула на всіх українців, відобразилася на житті кожної української родини. У часи великих зламів, криз та катастроф, якими є війни, постає багато питань, на які одразу дати відповідь чи знайти рішення неможливо. Зокрема, відбуваються трансформації у сфері поширення імперських російських наративів, прорадянської пропаганди, які репрезентувалися у ставленні до влади, поведінці громадян, навіть у політичному дискурсі, в цілому.

Таблиця 2

Зміни у громадянсько-політичній свідомості українців (після 24.02.2022 р.)

Українське суспільство позбулося ностальгії за радянським минулим
*За даними соціологічної групи «Рейтинг», лише 11 % респондентів жалкують за розпадом СРСР. *Розв'язано дискурс між двома напрямками: один – реформаторський, орієнтований на європейську демократичну Україну; інший – пострадянський, який експлуатував романтизовану ностальгію за епохою СРСР
Націєорієнтовані зміни символічного простору
*Переважає більшість російськомовних українців (близько 1/3) свідомо перейшли на українську мову, через небажання мати нічого спільного з Росією, що значно полегшить протистояння з мовних та релігійних питань у майбутньому. *Зростає частка українців, які позитивно ставляться до таких українських історичних постатей, як Іван Мазепа, Симон Петлюра та Степан Бандера. *Переосмислення свята 9-го травня, ролі ОУН – УПА у боротьбі за незалежність. *Зростає підтримка перейменування вулиць та демонтажу пам'ятників, пов'язаних з росією, імперською історією рф
Ідентифікація українців з європейцями
*Офіційні наративи, що Україна – це антиросія, зіпсована Заходом, заперечення ідентичності, в Україні відбувається процес осмислення українського минулого як європейського, затвердження ідентичності та формування погляду на себе самих поза російськими впливами та авторитарними ідеологемами. *Подолання амбівалентності: західна частина країни була орієнтована на Європу, а східна – орієнтувалася переважно на північного сусіда

Джерело: складено авторами на основі [7]

Найбільш гостро стоїть питання подолання амбівалентності, що відображається на електоральній карті: західна частина країни (правобережжя), до Дніпра, традиційно була і є проєвропейською, східна (лівобережжя) – історично орієнтувалася переважно на росію. Такий розкол сильно гальмував модернізацію країни, адже це відкривало шлях для спекуляцій на питаннях історії, культури, наблизенні до рф. Подекуди громадяни прагнули до взаємосуперечливих речей: бажали зберегти державний патерналізм, але й намагалися створити умови для приватної ініціативи та розвитку бізнесу.

Приводом для змін став 2004 рік, коли Україна вперше відчула реальну небезпеку з боку росії, а після Помаранчевої революції пострадянська трансформація набула іншої динаміки: «Схід та Захід разом!», початок дискусії про історичну спадщину. Процеси трансформації гальмувалися значною мірою через відсутність наступних факторів: прагнення у політичних еліт до реальних змін; не показової, а реальної протидії корупції; не прагнення, а реалізації демократичних змін у політичній системі. Переломним став 2014 рік, у якому остаточно зникли ілюзії щодо добросусідства з росією, у зв'язку із окупацією Криму та частини Донецької та Луганської областей. Повне переосмислення відбулося після ракетних обстрілів українських міст росією з 24 лютого 2022 року. І лише відверта повномасштабна військова агресія рф проти України звільнила значною мірою політичний свідомісний простір від проросійської пропаганди, історичних маніпуляцій та культурних забобів, у якому немає місця трактуванню України як російської зони впливу, колонії, сателіта, що, власне, і об'єднало, і згуртувало українців у боротьбі проти агресора [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Здійснивши аналіз формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни, можна підсумувати, що політична свідомість є складним явищем, яке відображає кризову політичну реальність сьогодення та має бути спрямована на формування перспективного політичного мислення та його вдосконалення, з метою реалізації ефективного повоєнного відновлення у майбутньому. Події, що відбуваються в сучасній Україні, спонукають українське

суспільство до трансформації політичних поглядів та транзитивності установок у громадянсько-політичній свідомості – відмова від проросійської залежності та усвідомлений вибір націєорієнтованого державотворення і боротьби проти агресора. Окрім того, українське суспільство отримало значний досвід, який відобразився на політичній свідомості, внаслідок російсько-української війни, що істотним чином вплинуло на процес формування політичної еліти України у наступний період.

Список використаної літератури:

1. Венгер О. Формування політичної свідомості в умовах повномасштабної російсько-української війни / О.Венгер, О.Постол // *Humanities Studies*. – 2023. – Вип. 16 (93). – С. 95–102.
2. Зеленько Г. Як російська військова агресія змінила політичну ідентичність українців / Г.Зеленько, Н.Кононенко // *Національна безпека і оборона*. – 2022. – № 3–4. – С. 108–114.
3. Кавка Д.П. Політична свідомість / Д.П. Кавка // *Політологічний енциклопедичний словник*; упор. В.П. Горбатенко; за ред. Ю.С. Шемшученка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 510–511.
4. Матвієнків С.М. Трансформація політичної свідомості в умовах становлення демократії в Україні: монографія / С.М. Матвієнків. – 2-ге вид. допов. і переробл. – Івано-Франківськ: НАІР, 2018. – 252 с.
5. Нагорна Л.П. Політична культура українського народу: історична ретроспектива і сучасні реалії / Л.П. Нагорна. – К.: Стило, 1998. – 278 с.
6. Пирен М. Українська еліта і проблеми модернізації суспільства / М.Пирен // *Універсум*. – 2000. – Вип. 3–4 (77–78) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2000/2/elita.html>.
7. Тищенко Ю. Від розколу до згуртованості: який шлях подолали українці за останні роки та місяці / Ю.Тищенко // *Українська правда*. – 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.prawda.com.ua/columns/2022/05/19/7347182/>.

References:

1. Venher, O. and Postol, O. (2023), «Formuvannia politychnoi svidomosti v umovakh povnomasshtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny», *Humanities Studies*, Issue 16 (93), pp. 95–102.
2. Zelenko, H. and Kononenko, N. (2022), «Yak rosiiska viiskova ahresiiia zminyla politychnu identychnist ukrainsiv», *Natsionalna bezpeka i oborona*, No. 3–4, pp. 108–114.
3. Kavka, D.P. (2004), «Politychna svidomist», *Politolohichniy entsyklopedychniy slovnyk, uporiadnyk Horbatenko, V.P., in Shemshuchenko, Yu.S., Babkin, V.D., Horbatenko, V.P. (ed.), 2nd ed., dop. i pererob., Geneza, K., pp. 510–511.*
4. Matviienkiv, S.M. (2018), *Transformatsiia politychnoi svidomosti v umovakh stanovlennia demokratii v Ukraini*, monohrafiia, 2nd ed., dopov. i pererobl., NAIR, Ivano-Frankivsk, 252 p.
5. Nahorna, L.P. (1998), *Politychna kultura ukrainskoho narodu: istorychna retrospektyva i suchasni realii*, Stylos, K., 278 p.
6. Piren, M. (2000), «Ukrainska elita i problemy modernizatsii suspilstva», *Universum*, Issue 3–4 (77–78), [Online], available at: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2000/2/elita.html>
7. Tyshchenko, Yu. (2022), «Vid rozkolu do zghurtovanosti: yakyi shliakh podolaly ukrainsi za ostanni roky ta misiatsi», *Ukrainska Pravda*, [Online], available at: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2000/2/elita.html>

Zagurska-Antoniuk V., Zagurskyi V.

Transitivity of the political consciousness of Ukrainians in the conditions of the russian-ukrainian war

Abstract. In the context of Russia's full-scale war against Ukraine, the issue of forming political consciousness becomes particularly relevant. Democratization of society is associated with changes in political consciousness and is its important and necessary condition. Complex socio-political, economic and international problems require citizens to understand and analyze the reality and processes taking place in society. The events and threats that modern Ukraine faces during the war lead to a change in political views and attitudes among the vast majority of citizens, which ensures the transitivity of the political consciousness of Ukrainians.

Keywords: ambivalence; military aggression; public opinion; full-scale invasion; political culture; political consciousness; political participation; transitivity of political consciousness.

Стаття надійшла до редакції 11.01.2024.